

Karling Sněžky s kryoplanáčnickými terasami a rozsáhlými periglaciálními sutěmi, hluboké ledovcové kary a vrcholový etchplén východních Krkonoš jsou svědectvím rušného geomorfologického vývoje našich nejvyšších hor.

Foto Kamila Antošová, archiv Správy KRNP

Půl století prvního českého národního parku

Jan Štursa a Jan Hřebačka

Před 50 lety se odehrála významná událost v oblasti péče o přírodní dědictví naší země. V roce 1963 byl vyhlášen první český národní park, a to na území Krkonoš, kde již v předchozích desetiletích mnoho prozíravých a moudrých lidí usilovalo o záchranu unikátních hodnot, jimiž jsou naše nejvyšší hory proslulé.

Historie Krkonošského národního parku v kostce

První desetiletí po roce 1963 proběhlo ve znamení nebyvalého zájmu vědců, turistů i budovatelů rekreačních objektů o území pyšníci se jako první v českých zemích nálepkou národní park (jako vůbec první národní park na území tehdejšího Čes-

koslovenska vznikl Tatranský národní park v roce 1949). Konfrontační **druhé desetiletí** přinášelo stále bolestnější šrámy na tváři hor a připomínalo, že horská příroda, byť se statutem národního parku, se sama nedokáže bránit lidské bezohlednosti. Ve **třetím desetiletí** své existence začal Krkonošský národní park (KRNAP), vedle všech neduhů nevládnuté exploze cestovního ruchu,

chřadnout v nečistém ovzduší střední Evropy a přibývalo pesimistů, kteří jej již odepisovali jako zbytečnou instituci. Přesto se v následujícím **čtvrtém desetiletí** podařilo společnými silami všech lidí dobré vůle odstartovat obnovu pošramocených Krkonoš a začít psát novou kapitolu dějin horských lesů a důsledněji pečovat o unikátní severskou tundu na hřebenech. **Páté**

desetiletí Krkonošského národního parku se odvíjí ve znamení nelehkého hledání cesty, jak společně s místními lidmi realizovat vizi budoucí podoby Krkonoš – nenahraditelného přírodního a kulturněhistorického dědictví českého a polského národa. Taková je nejstručnější dějinná zkratka dosavadního vývoje KRNP, jehož osudy však stojí za trochu detailnější vzpomnutí.

Jaké byly první roky?

Vyhlášení Krkonoš za národní park předcházelo nezměrné úsilí desítek lidí z různých sfér české společnosti, kteří krok za krokem připravovali vše potřebné k tak důležitému a do té doby bezprecedentnímu právnímu aktu. Jaroslav Veselý, Odolen Kodým, Jaroslav Tykač, Karel Kavina, Jaromír Klika, Alois Zlatník, Josef Mařan, Zdeněk Vulterin, Josef Sourek, Zdeněk Pilous, Jindřich Ambrož a ještě řadu let před nimi hrabě Jan Harrach, prof. František Schustler nebo pan řídící Jan Buchar. Z úsilí těchto osobností postupně vyrůstala představa budoucího národního parku.

A pak už jednoho dne přibýly ve sbírce zákonů vládní nařízení č. 41/1963 Sb., o zřízení Krkonošského národního parku, a o něco později vyhláška Ministerstva školství a kultury č. 42/1963 Sb. (Statut KRNP). Na mapě republiky i v horském terénu se objevilo barevně ohraničené území Krkonošského národního parku a na několika dvéřích ve druhém patře vrchlabského zámku cedulky s nadpisem **Správa Krkonošského národního parku**. Tam sídlil první ředitel Miroslav Klapka s necelou desítkou nadšenců, kteří začali instituci národního parku uvádět do praktického života. Josef Fanta, Eva Kalašová, Vladimír Šatný, Václav Veselý, Zdena Beranová, Josef Horáček byli prvními průkopníky KRNP mezi místními lidmi a institucemi a mezi četnými návštěvníky Krkonoš. S obdivuhodným elánem a víceméně bez praktických zkušeností připravili první koncepci péče o území národního parku, prosadili uplatnění pravidel stanovených Návštěvním řádem KRNP a začali pro ochranu přírody Krkonoš získávat místní obyvatele a starosty obcí, správce horských bud, kluky od Horské služby, lesníky apod.

Krok za krokem, navzdory nedostatečným úředním pravomocím a chabému rozpočtu, se dařilo zviditelnovat činnost Správy KRNP. Návštěvníci se v horách záhy setkávali s prvními strážci parku, Josefem Bucharem, Františkem Jindřiskem, Herbertem Bergem nebo Františkem Kolínem. Všichni se na nás již dívají z ochránářského nebe a zřejmě se nestačí divit, jak se Krkonoše od jejich časů změnily.

Malá parta nadšených ochránářů stála rychle zviditelnit mladý národní park u nás i v zahraničí. Začala cílená spolupráce s kolegy ze sousedního Karkonoskiego Par-

ku Narodowego, který vznikl o čtyři roky dříve (1959). Pro řešení odborných problémů v ochraně přírody byla jmenována Vědecká rada ředitele Správy KRNP, dalším vývojem národního parku se zabýval Poradní sbor při Východočeském KNV, postupně se rodila podoba Sboru dobrovolných strážců, pod jehož hlavičkou pomáhala v pozdějších letech s ochranou národního parku více jak stovka nadšených milovníků Krkonoš. Začal vycházet časopis *Krkonoše* (v současnosti *Krkonoše – Jizerské hory*) a vědecká ročenka *Opera Corcontica*. Rozeběhla se rekonstrukce Krkonošského muzea ve Vrchlabí, které Správa KRNP převzala do své péče stejně jako později i muzeum v Jilemnici. V horách a podhůří byl v té době vidět pořádný kus práce ve prospěch krkonošské krajiny.

Rozvoj území národního parku byl však příliš živelný i kvůli nepřilíživému I. Územnímu plánu rozvoje Krkonoš. Objevily se takové problémy, jako hrozba budování monstrózního lyžařského areálu v Modrém dole, dodnes neskončená kauza výstavby nových objektů na vrcholu Sněžky, opakované pořádání Mezinárodní šestidenní motocyklové soutěže na území KRNP, opuštěné horské louky bez náležité péče hospodářů. Mnohdy necitelná přestavba původních horských stavení na stále větší rekreační objekty umožnila, že sem za rekreaci přijížděly statisíce lidí od nás a ze zahraničí. Přitom se jaksi zapomnělo, že malé Krkonoše mají svou omezenou kapacitu, a tak se v duchu pseudohesla „hory patří pracujícím“ začala krajina národního parku zneužívat, aniž by se péči o její zdravý stav věnovala náležitá pozornost a finanční prostředky. Přibývaly problémy s likvidací komunálního odpadu, s čištěním odpadních vod, s nárůstem provozu vozidel od úpatí až po hřebeny hor a s nedo-

statečnou nebo špatnou údržbou horských komunikací. Docházelo k nekonceptnímu rozrůstání lyžařských areálů bez příslušného záze-
mí ve sféře služeb. Počtem téměř 10 milionů návštěvníků ročně se Krkonošský národní park záhy vyhoupl do čela nejnavštěvovanějších evropských národních parků, a to se všemi pří-
mými i vedlejšími dopady tak vysoké zátěže.

Krkonoše ve „špinavém tuctu“

Nelze se divit, že když se koncem 70. let 20. století k výše uvedeným konfliktům a jejich nedostatečnému řešení přidal rychle se zhoršující zdravotní stav krkonošských lesů v souvislosti s dopady průmyslových imisí, Světová unie ochrany přírody (IUCN) zařadila v roce 1984 KRNP na seznam nejohroženějších národních parků světa (seznam obnášel 12 v té době kriticky ohrožených NP a 12 + 12 ohrožených druhů rostlin a živočichů). Zařazení parku na seznam však nesledovalo zpochybnění jeho další existence ve světové rodině národních parků, jak bylo tehdy z některých míst interpretováno, ale naopak mělo vyburcovat příslušné národní i mezinárodní instituce ke krokům, které by další devastaci Krkonoš zamezily.

Naštěstí v té době neuspěly pesimistické názory, které již Krkonošský národní park odepisovaly, nebo alespoň volaly po radikálním omezení jeho rozlohy pouze na nejvyšší hřebeny hor. Svou pozici uhájil v kritických normalizačních letech i tehdejší ředitel Správy KRNP Jiří Svoboda, který z madridského kongresu IUCN v roce 1984 onu zprávu o zařazení Krkonoš na světový seznam ohrožených NP přivezl. Straniční mocipáni mu tehdy tvrdě vytýkali, že KRNP byl „zneužit“ na mezinárodní scéně. Avšak věci to pomohlo a osudy Krkonoš se začaly záhy odvíjet optimističtěji.

Pančavské rašeliniště v západních Krkonoších je významným centrem geobiodiverzity krkonošské arкто-alpínské tundry.

Foto Jan Štursa

Správa KRNP věnuje pozornost i záchraně historických a kulturních hodnot Krkonoš. Čtveřice starých měšťanských domů není jen cennou památkou, ale současně slouží místním obyvatelům či návštěvníkům Vrchlabí jako kulturněvzdělávací centrum. Foto Kamila Antošová, archiv Správy KRNP

Vládní komise pro komplexní rozvoj Krkonoš společně s Vědeckou radou KRNP a orgány Československé akademie věd se zasadily o revizi představ o dalším vývoji Krkonoš a odstartovaly kroky, jež vyústily v nový Územní plán Krkonoš. Začal být uplatňován citlivější přístup k řešení dopadů imisní kalamity na chřadnoucí horské lesy, byl zahájen systematický monitoring stavu přírodního prostředí Krkonoš a konečně byly i posíleny rozhodovací pravomoci Správy KRNP. V Krkonoších probíhaly v 80. letech vědecké konference a semináře, na kterých se třibily názory, jak o nemocný národní park co nejlépe pečovat. Velký kus práce se také uskutečnil na poli výchovné práce Správy KRNP: na Rýchorské boudě byla založena první česká škola ochrany přírody, vznikaly nové naučné stezky a nově zbudovaná informační střediska a muzejní expozice Správy KRNP šířily osvětu o přírodní a historické entitě a jedinečnosti Krkonoš mezi návštěvníky i domorodci.

Na přelomu milénia

Těsně před ukončením své gesce nad řízením národního parku stačilo ještě Ministerstvo kultury ČR v závěru roku 1989 vyjádřit zásadní nesouhlas s budováním nové lanovky a nové České boudy na vrcholu Sněžky. Vytvoření Ministerstva životního prostředí ČR v roce 1990 a přijetí zákona č. 114/1992 Sb., o ochraně přírody a krajiny (ZOPK), představovaly zásadní kroky v novodobé historii Krkonošského národního parku, který byl poněkud paradoxně vyhlášen podruhé v roce 1991 nařízením vlády č. 165 společně s dalšími dvěma národními parky ČR – Šumavou (nařízení vlády č. 163/1991 Sb.) a Podyjí (nařízení vlády č. 164/1991 Sb.).

Došlo k výraznému posílení pozice Správy KRNP, neboť získala rozhodovací pravomocí orgánu státní správy v ochraně přírody a krajiny a na úseku ochrany zemědělského půdního fondu. To jí umožnilo zásadním způsobem usměrňovat využívání přírody a krajiny Krkonoš, avšak navodilo to i silně konfrontační atmosféru v nově se rozvíjející a tvrdě developersky smýšlející společnosti, doprovázenou politickými a ekonomickými tlaky. I v takovém prostředí však bylo nutné hledat rozumné kompromisy, které by prostředím národního parku nepoškozovaly.

ZOPK přinesl další zásadní změnu: Správa KRNP převzala odpovědnost za péči o lesy

na území národního parku, avšak s ní i nesnadný úkol – zahájit obnovu horských lesů silně poškozených imisemi a kalamitními žíry (obaleč, kůrovec, ploskohřbetka). Významnou roli přitom sehrála nemalá finanční i odborná pomoc nizozemské nadace Face, jejíž pozornost nasměroval do Krkonoš Josef Fanta, v té době profesor lesnictví na univerzitě ve Wageningen a jeden z prvních pracovníků Správy KRNP v roce 1963.

Dotační tituly Ministerstva životního prostředí a Ministerstva zemědělství umožnily odstartovat potřebnou péči o horské louky, přestože nebylo vždy jednoduché shodnout se s novými majiteli na vhodných for-

Jedinou lokalitou výskytu koniklece jarního alpského v ČR jsou dnes Krkonoše.

Foto Jan Štursa

Torza mrtvých smrků připomínají imisní katastrofu, pohoří v závěru 20. století. V současné době probíhá krkonošských smrčín.

mách hospodaření. Vědci a ochranáři věnovali zvýšenou pozornost i přírodě na krkonošských hřebenech a záhy začalo být zřejmé, že krkonošská arko-alpínská tundra představuje unikátní prostředí, které nemá v okolních evropských středohorách obdoby. Tomu bylo nezbytné ve všech směrech přizpůsobit i formy využívání hřebenu hor, zejména turistický ruch a různé sportovní aktivity. Unikátní přírodní hodnoty Krkonoš, jejich dlouhodobý výzkum, ale i jejich význam pro život místních obyvatel a početných návštěvníků odstartovaly úsilí zařadit Krkonoše na Seznam světové sítě biosférických rezervací UNESCO. V roce 1992 české

i polské Krkonoše získaly certifikát UNESCO a v rámci programu Člověk a biosféra se staly členem světové rodiny biosférických rezervací, kterou dnes tvoří přibližně 610 území ve 117 zemích na pěti kontinentech.

Hledání společné vize

K tomu, aby Správa KRNAP plně zajišťovala své poslání, nestačí mít jen patřičné legislativní pravomoci, ale musí pro svoji práci umět získat i patřičnou podporu místních obyvatel, široké veřejnosti, státu a jeho složek. Vnímáme to zřetelně již řadu let, a proto se tolik úsilí věnuje dialogu s veřejností, jednáním se Svazkem Krkonošských měst a obcí a s volenými zástupci místních komunit. To jsou pro Správu KRNAP nejdůležitější partneři ve společném úsilí o rozkvět Krkonoš a účinnou ochranu jejich hodnot. Bude však viditelné jen tehdy, jestliže se k němu budou hlásit a podporovat je všichni lidé, kteří v národním parku žijí nebo ho navštěvují. Na těchto principech byl připravován i *Plán péče o Krkonošský národní park a jeho ochranné pásmo* (s platností pro léta 2010–2020), který vznikl na základě dohody o uplatňování zájmů většiny z nás. Představuje ucelený dokument umožňující efektivní ochranu přírody a současně určuje prostor pro rozvojové aktivity lidí. V tomto směru vymezuje i novou a všem moderním poznatkům odpovídající zónaci národního parku. Zda ho budeme respektovat a naplňovat, je jen a jen v našich rukou.

V Krkonoších je zlepšení zřetelné. Stav lesů a současná péče o jejich budoucí vzhled jsou uspokojivé, zvětšují se plochy luk, které se kosí a spásají a kam se vrací jejich

pověstná pestrost, vytvořená rukama našich předků. Kolem horských bud se už nehromadí odpady, v potocích je mnohem čistší voda, a to i díky legislativní a finanční pomoci Evropské unie. Ochrana evropsky významných lokalit soustavy Natura 2000, kam prakticky celé Krkonoše náleží, je efektivní při péči o luční a lesní společenstva, o četné druhy rostlin a živočichů. V Krkonoších se objevují druhy dávno zapomenuté. Kdo by si před několika lety myslel, že je znovu osídlí rys nebo vlk, nebo že se do horských řek navrátí dnes již poměrně hojná vydra. Objevujeme i druhy, které návštěvník nemá příležitost zahlédnout, ale je o ně nutné pečovat. Hnízdí zde datlík tříprstý a jeřáb popelavý, strnád luční se do Krkonoš vrátil po více jak 50 letech. V ochranném pásmu KRNAP byl opět objeven silně ohrožený ohniváček černočerný, bělásek ovocný, poprvé byl na české straně hor zaznamenán výskyt netopýra nejmenšího. To jsou zřetelné doklady o tom, že se citlivý přístup k péči o horskou krajinu vyplácí.

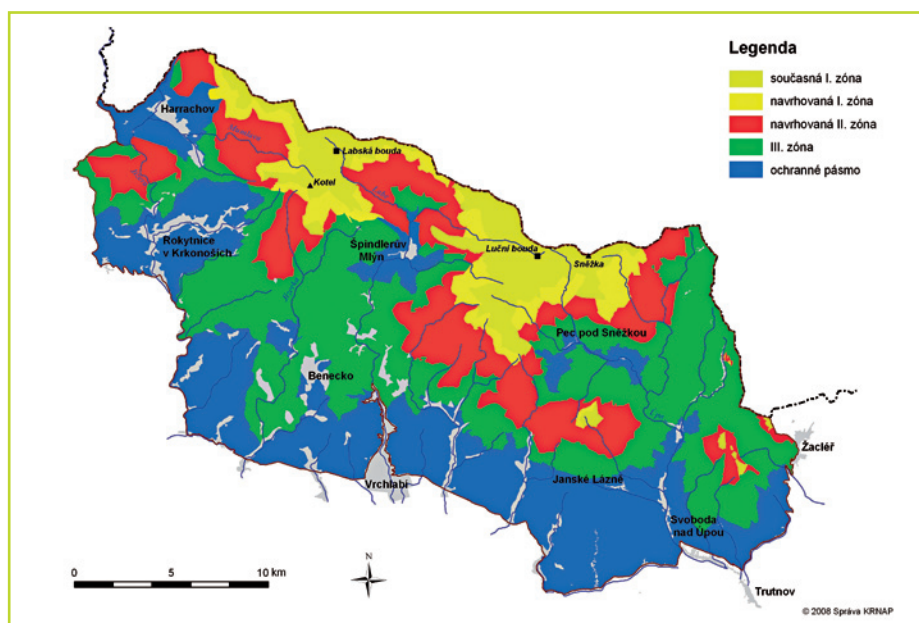
K úplné spokojenosti a klidu je však stále hodně daleko. Vše se může zhoršit, pokud region nebude dostatečně ekonomicky silný a bude docházet ke kolapsům například hřebenových bud. Toho si je Správa KRNAP dobře vědoma, a proto se snaží umožnit rozumné provozování zařízení typu Luční nebo Labské boudy. Historická opodstatněnost těchto staveb však musí být v souladu s péčí o cenné přírodní prostředí v jejich okolí. Osud Petrovy boudy, která totálně shořela v roce 2011, by pro nás měl být důrazným varováním.

Rozvoj turismu je problém, který je nutné řešit systémově. Dobrým příkladem takového přístupu je projekt Svazku *Krkonošských měst*

kteřá poznamenala přírodu sudetských úspěšná obnova poškozených

Foto Kamila Antoňová, archiv Správy KRNAP

Současná zonace území KRNAP a jeho ochranného pásma a navrhované úpravy

GIS – Správa KRNAP

Kulík hnědý patří mezi glaciální relikty Krkonoš. Jeho populace však byly postupně zdecimovány a od 50. let 20. století patřil mezi nezáživné živočichy. Nedávno se do našich nejvyšších hor opět vrátil.

Foto Jan Vaněk

Do galerie glaciálních relikтів patří i ostružník moruška, který roste v zástínu keřů kleče na některých hřebenových rašeliništích Krkonoš.

Foto Jan Štursa

a obcí Krkonoše – lyžařský běžecký ráj. Diskuse nad rozsahem projektu, prostřednictvím kterého se upravují desítky kilometrů běžeckých stop, byla dlouhá, vedla však k vymezení tras, které nejsou v konfliktu s ochranou přírodních hodnot území. Navíc přispívají k tomu, aby se většina návštěvníků držela pouze na vytyčených trasách a nerozptylovala se ve volném terénu. Stejně tak tomu musí být i u sjezdového lyžování. Region Krkonoš bez něj sice nemůže existovat, avšak jeho rozvoj musí mít přesná pravidla, která jsme se pokusili začlenit do stávajícího plánu péče na základě podrobných analýz únosnosti jed-

notlivých lokalit. Správa KRNP pečuje o rozsáhlou síť turistických cest a cyklotras, stará se o komplexní informační systém v horách, vymezila vhodné prostory pro nové outdoorové aktivity, například skialpinismus nebo ledopádové lezení. Současně zajišťuje širokou osvětu, která směřuje ke zvýšení povědomí veřejnosti o potřebě a formách naší společné péče o Krkonoše. Známkou národního parku se nesmí stát pouze synonymem zákazů a omezení, ale musí být zárukou udržitelného života v atraktivním prostředí Krkonoš.

V tomto duchu vznikl společných úsilím mnoha moudrých a vzdělaných lidí doku-

ment *Vize Krkonoš 2050*, který s použitím mota „přátelství lidí a hor“ naznačuje novodobou cestu, jak chránit a rozumně využívat všech přírodních a kulturních statků, které nám Krkonoše poskytují.

Před více jak půl stoletím skupina lidí připravovala vizi prvního českého národního parku. Jejich úspěšné konání by nás všechny mělo do budoucna morálně zavazovat.

Jan Štursa působil na Správě KRNP v letech 1965–2005

Jan Hřebačka je ředitelem Správy KRNP

SUMMARY

Štursa J. & Hřebačka J.: Half a Century of the First Czech National Park

Five decades of the Krkonoše Mts. National Park (NP) – the first of the group of four national parks in the Czech Republic – provide a remarkable reflection of care and management of the national natural and historical entity. From an initial euphoria through scepticism caused by a lack of legal tools and finances, calvary of a huge pressure put by a new, considerably consumption-oriented society on mountain ecosystem viability up to a hope which appeared at the beginning of the new millennium. Nature and landscape development can be hardly stopped: moreover, it can be positively as well as negatively influenced. The same has happened in the Giant Mountains (Krkonoše in Czech, Riesengebirge in German, Karkonosze in Polish), the highest and most popular mountains in the Czech Republic. The first steps taken by the then newly established Krkonoše NP Administration had been related to immense efforts made by a few pioneers in large-size territorial nature conservation

in the country. Although it was not definitely an easy task, they acquitted themselves creditably and we must praise them for that as well as all the persons from nature conservation, academic and civic communities and also from civic societies who, in a hard time of environmentally-unfriendly disuse of the landscape in the second half of the 20th century, patiently convinced the society that their approaches, knowledge and requirements are totally correct. Asserting objective opinions about urbanistic approach to further development of the mountain landscape, about seeking for reasonable solutions for minimizing catastrophic air pollution impacts on the Giant Mts. and about the vision of the further development within a new society, which begun to seek for new ways at the end of the 20th century, was not at all easy. Similarly, the current generation of naturalists, forest managers, farmers or historians makes everyday efforts to ensure that use of the Giant Mts., from their foothills up to the mountain ranges, is being really environmentally-friendly. The current state and an assumed development in the Krkonoše Mts. NP provide a significant guarantee that unique values of the mountains just in the heart of Europe, small in size but of great importance, will be in the highest degree maintained viable for the at least next half a century.